

Jūratė Anilionytė

STILISTINĖ L. GUTAUSKO ROMANO “VILKO DANTŲ KAROLIAI” (3 KNYGA) GRAFIKA

L. Gutauskas viename interviu teigė: “<...> esu įsitikinęs, jog visais laikais gyvavo dvi prozos Kalbos: viena – plokščia dvimatė, prastos prozos kalbelė, kita – panaši į širdį veriančius rentgeno spindulius, kerinti, iš pačių ŽODYNO versmių, it žodžių-bičių spiečius išsiveržianti ir išigrauzianti į Laiko atmintį, į sąmonę, į pasąmonę ir į visas nesąmones.”¹ Romane “Vilko dantų karoliai” autorius renkasi kalbą ir stilistinę grafiką, kurios jam padeda atkurti šnekamosios kalbos intonacijas, ritmą ir nuotakas. Šiame straipsnyje aptariama stilistinė grafika, kuri romaną daro neįprastą, išskirtinį, tai yra tokį, apie kurį galėtume pasakyti: “to lietuvių prozoje dar nebuvo”. Šriftas, kitos priemonės padeda išskirti svarbiausias romano vietas, paryškina pagrindines mintis. L. Gutauskas gražiai suderina du savo talentus: dailininko ir rašytojo; įrodo, kad ir poezijoje, ir prozoje didelės yra vizualinės raiškos išgalės.

Apie kūrinį stilistinę grafiką straipsnių, skelbtų lietuvių kalba, beveik nėra. Neseniai knygynuose pasirodė S. Valento knyga “Lingvistinis pasaulis poezijoje.”² Antroje dalyje, pavadintoje “Lingvistinis eksperimentas poezijoje”, aptariami L. Gutausko, S. Gedos, K. Binkio, M. Martinaičio eilėraščiai. Skyriuje “Poezija be teksto” pateikiami trys įdomūs atradimai, griauinantys įprastą kalbotyros ir poezijos skirtumą sampratą. Autorius teigia:

1. Poezija įrodė, kad gali elgtis su tekstu taip, kaip nori, o kalbos ženklus grupuoti gali taip, kaip kalbotyra.

2. Poezijoje kalbos ženklus nebūtina surašyti eilutėmis.

3. Ženkliškumas, t. y. turinio ir formos susiliejimas, nesibaigia, toliau skaidantis ar netgi nykstant įprastiniam kalbos ženklui.

Daugiau specialių stilistinės grafikos nagrinėjimo pavyzdžių randame darbuose, paskelbtuose rusų kalba. Įdomių tos srities apibendrinimų randame I. Arnold “Dabartinės anglų kalbos stilistikoje.”³ Čia aptariame skyrybos ženklus (šauktuką, klaustuką, brūkšnį, tašką, kabutes) ir jų stilistinę vartoseną poezijoje, šrifto ypatybes, eilėraščio eilučių išdėstymo funkcijas. Pavyzdžiuose aptariamos žymių anglų rašytojų – S. Beketo, Gr. Gryno, J. B. Pristlio, J. Osborn kūrinii ištraukos. Iškeliama skyrybos ženklų reikšmė stilistinei raiškai: “<...> jie skiria sakinius į sintaksines dalis, skaido tekstą ir teikia bendrą sakinio charakteristiką, kartu žymi ir daugelį kitų reiškinii: emocines pauzes, ironiją ir kt.”⁴

Šiuo aspektu būtų galima apžvelgti L. Gutausko romano “Vilko dantų karoliai” (3 knyga) skyrybos ženklus. Plačiau aptariami klaustukai, šauktukai, daugtaškiai. I. Arnold savo straipsnyje daro išvadą, kad neįprastos poezijos formos, šriftų įvairovė yra naujosios literatūros bruožas. Tai visai neturėtų stebinti skaitytojų, nes tobulėjant spausdinimo technikai, atsiranda galimybė autoriams auditoriją patraukti neįprasta leidinio forma, kuri geriau, nei įprasta, realizuoja mintis ir jausmus, padeda suvokti turinį ir paverčia knygą mažu paveikslu. O tai, atrodo, nėra blogai.

M. Brandes visas grafikos priemones skirsto į dvi grupes:

1. Įvairios spausdinimo priemonės (šriftai, eilučių ar pastraipų išdėstymas).

2. Skyrbybos ženklai: taškas, klaustukas, šauktukas, kablelis, dvitaškis, kabutės, brūkšnys, daugtaškis.

Autorė pabrėžia, kad kaip tik skyryba padeda perteikti nuotaikas, jausmus, žodžiu, tai, kas "šnekamojoje kalboje perteikiama prozodijos elementais: kirčiu, balso tonu, pauzėmis, kai kurių garsų pailginimu arba dvejinimu." Remiantis M. P. Brandes teikiama klasifikacija, toliau bus aptariama "Vilko dantų karolių" stilistinė grafika.

1. Spausdinimo priemonės

Prie spausdinimo priemonių būtų galima skirti ir neįprastą pastraipų išdėstymą. Jis šiame romane labai įvairuoja. Vietomis (pavyzdžiui, P. 7, 13, 18) pastraipą sudaro vienas labai ilgas sakinytis, užimantis daugiau nei pusę puslapio, kitur – vos ne kas antra pastraipa prasideda mažąja raide (P. 208 – 217, 137) ar daugtaškiu (P. 70):

ar baugus tarsi putpelės riksmas bus sielos balsas tas švelnus apskritimas kuriuose skriedami miršta dangaus šviesuliai? 216

...bet ar ne tu, menkysta, laidai tas švino kulkas? 69

Neįprastas yra ir pastraipų numeravimas, sakytum, einantis iš administracinio, kanceliarinio stiliaus. To pavyzdys – maldos žodžių pateikimas (cituojami tik keli punktai iš 10) ir paminklo sudedamųjų dalių vardijimas:

DIEVE, mūsų SUTVĖRĖJAU, maloningas Atpirkėjau, leisk Tave mums prisiminti, Tavo meilę išpažinti.

2. Leisk atminti mums šiandieną Tavo šventą vakarienę – Vakarienę paskutinę; visada ji mus gaudina.

3. Nuolankumo tuokart mokei, kad mes būtume kitokie, nei pasaulio šio puikuoliai, garbę mėgstantys turtuoliai. 95

1. Tai V. skulptūra (visai graži)

2. Tai didelis akmuo su užrašu trimis kalbomis

3. Tai trys skulptūros ir laipteliai

4. Tai didžiausia (2,6 m) skulptūra, esanti kapinių kampe, tundros fone. Ji atrodo taip: tarsi žmogaus figūra, sudėta iš trijų akmenų. Ją aš ir kalsiu. Technika yra, todėl tikimės, jog dirbti seksis

5. *Varteliai su dviem akmeninėm skulptūrom (kitame kapinių kampe)* P. 144

Svarbesnes romano vietas autorius išryškina ištisiniu brūkšniu:

Vienaveiksmių miniantikomedijų (kurios niekada nebus parašytos ir įgyvendintos) idėjos ir tų idėjų variacijos. 74

Tokie pavyzdžiai tėra pavieniai, todėl jie aptariami trumpai. Toks grafikos žaismas turbūt ne visada siejamas su minties gelme. Toliau bus aptariamose keturiose spaustuvės priemonių grupėse: šriftų įvairovė, kartojamos raidės, kartojami žodžiai ir garsų pamėgdžiojimai.

1.1. Įvairūs šriftai

Būtų galima išskirti dvi šriftinės akcentuacijos grupes:

a) mažųjų raidžių retinimas (pasitaisantis labai dažnai). Juo norima atkreipti skaitytojo dėmesį, išryškinti žodžiai, kurie rašytojui yra reikšmingai svarbiausi:

Bet ir jos gana, kad iš dviejų, į vieną suaugusių, ant vieno nugarkaulio pakabintų (atrodė – amžiams) pasiliktų tik v i e n a s, viena dviejų pusė, viena perlaužtos duonos riekės dalis, o kitą jau nusinešė mirtis. 7

Čia galėtume prisiminti baltojo lokio Pranciškaus, kavolio sūnaus, ir jo lagerio draugų žūtutinę kovą su žiurkėmis, o prisiminę turėtume suprasti, jog ana kova vis dėlto buvo laimėta, o tylioji kova su dulkėmis t i k r a i b u s p r a l a i m ė t a ! 15

b) atskirų žodžių ar sakinio rašymas vien tik didžiosiomis raidėmis. Remiantis gramatikos taisyklėmis, žodis didžiąja raide rašomas po taško, daugtaškio, klaustuko, šauktuko arba jeigu jis yra tikrinis. O romane kartais ištisi sakiniai rašomi didžiosiomis raidėmis. Tai svarių minčių, tariamų su ypatinga intonacija, paryškimo būdas. Jos tampa tezėmis ir visos knygos pagrindinėmis mintimis.

*mistams, o tikintie... reikia tikėti, be ti...
kėjimas – mūsų šviesa ir išganymas, tiki-
čiamajam Lietuva nega...niekada nebus panaši
į kau... 258.*

2.3.2. *Gale sakinio. L. Gutauskas, tarsi
leidamas skaitytojui pačiam užbaigti pradėtas
mintis, romane negaili daugtaškių gale sa-
kinio. Daug nutylima, nepasakoma, bet įma-
noma suvokti iš konteksto:*

*Tad ir suki ratus aplink Geluonos geluo-
nį tarsi naktinis drugys aplink pokarinės
žibalinės lempos stiklą, bet stiklas neleidžia
ant to geluonies pasiverti, tas nematomas
gyvybės stiklas, nematoma sienelė, atitvėrus
gyvybę nuo mirties... 7*

*Paklausk akmens, ar saldus jo miegas,
ir išgirsi tik gūdžių tylą, gūdų akmeninį
tylejimą (nors sako, ir akmuo jaučia, gerai,
kad jaučia, bet kažin ar sapnuoja?)... 17*

2.3.3. *Pradžioje sakinio: Mintis tarsi
iškritusi iš romano konteksto, tampa nuotrupa:*

*... tik paukštis nukritęs sudūžta pažyra
ir guli ant lauko akmens ar ant kelio dulketo,
akmuo jam pagalvė po kruvina vyturio gal-
vele – mirties miegui, ne sapnui... 69*

*...o Šventoji Dvasia Balandis ar kristų
kliudydas?... 70*

*...bet ar ne tu, menkysta, laidai tas švino
kulkas? 69*

Kartais daugtaškis padėtas prieš viena-
rūšes sakinio dalis arba skiriant prijungiamojo
sakinio dėmenis:

*...ir vanduo, srūvantis po Grūdos ar
Skroblaus tilteliais, tave užmiršo – išnyko
tavojo veido atspindys, ir vanduo jį užmir-
šo... ir veidrodis užmiršta išėjusį... nes visi ta-
kai ir takeliai veda į mirtį, net tie, vedantys
į namus...ir tik vienas takelis švytės it vaivo-
rykštės juosta – takelis į smėlio kalnelį... nes
visi užmirš tavo balsą, tik ne mirtis, visi
gyvenimai užmirš tave, tik ne mirtis, nes
gyvenimai – užmarščiai, ir tik mirtis – am-
žinybei... ačiū ir už tai, Viešpatie... 70*

*žiūri į juodąją Madoną, o Širdyje – to-
kia spengianti kosminė tuštuma, tokia kiau-
rymė, svaigi bedugnė, tuos Kalnus apėjus,
tokia jau pilka žemiška kasdienė tuštuma,*

*tokia, tokia troški nebūties nuojauta...lyg
dykuma, babiloniški tyrlaukiai: stalas...
kėdė...knygos...mašinėlė...langas... popie-
rius... musė ant stiklo...laikrodis... tablečių
dežikės buteliukai...veidrodis... teptukai...
dažų tūbelės...lediniai paveikslai... šerkš-
nas...dažų šerkšnas...šerkšnas ant rankų...ant
galvos...akyse žiema, pusnys... 93*

Galima teigti, kad daugtaškiais stabdoma
mintis, neleidžiama jai bėgti paknopstomis,
neapgalvotai. Tai skrybės ženklas, kuriam
rašytojas suteikia ypatingus įgaliojimus.

Pabaigos žodis

L. Gutauskas trečiajame romano “Vilko
dantų karoliai” tome skaitytojams pataria:
“Žodžiu, aptikę neįvardintas, neartikuluotas
pasakojimo vietas, pamėginkime b e n t p a k
l a u s t i, nes kaip tik mūsų klausimas gali
padėti rašančiajam surasti reikalingą žodį ar
mintį. Bet t o k s skaitymas bus labai sunkus
(gal tokio dar niekada ir nebuvo), nes tai bus
be galo lėtas sraigės šliaužimas, klausos
antenėlemis apžiūrinėjant visas raides, visus
rašto ženklus, arba kitaip: tai bus Portreto
tapymas užmerktomis akimis – tik pirštų pa-
galvėlemis liečiant drobės paviršių...”¹¹ Iš
tikrųjų nagrinėjant L. Gutausko kūrybą reiktų
atkreipti dėmesį į stilistinę grafiką, kuri su-
kuria neįprastą romano atmosferą ir tampa
ypač svarbia jo dalimi. Tai plati tema, kuri rei-
kalauja atidaus tiek kalbininkų, tiek literatų ir
menininkų žvilgsnio. Šis romanas ir rodo, kad
L. Gutauskas yra išrašytojų, “k u r i u o s g a l
i m a s k a i t y t i t i k a k i m i s”.¹²

Nuorodos

- ¹ Gutauskas L. 1994 // Literatūra ir menas. 1994. Balandžio 16. P. 3.
- ² Valentas S. Lingvistinis pasaulis poezijoje. V., 1997.
- ³ Арнольд И. Стилистика современного англий-ского языка. Москва, 1980.
- ⁴ Ten pat. P. 227.

- ⁵ Брандес М. П. Стилистика немецкого языка. Москва, 1983. С. 143.
- ⁶ Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba. V., 1992. P. 132.
- ⁷ Арнольд И. Стилистика современного английского языка. Москва, 1980.
- ⁸ Gitauskas L. Vilko dantų karoliai. V., 1997. P. 226.
- ⁹ Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. V., 1996. P. 678.
- ¹⁰ Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba. V., 1992. P. 165.
- ¹¹ Gitauskas L. Vilko dantų karoliai. V., 1997. P. 207.
- ¹² Valentas S. Lingvistinis pasaulis poezijoje. V., 1997. P. 106.

Jūratė Anilionytė

THE RANGE OF STYLISTIC STRATEGIES EMPLOYED BY L. GUTAUSKAS IN HIS NOVEL "WOLF TEETH BEADS" (BOOK THREE)

Summary

This work discusses stylistic devices in L. Gitauskas's "Wolf Teeth Beads" (Book Three). The author uses striking ways to develop characters and present their ideas. His stylistic means, rare among Lithuanian writers, can be distributed into two groups: 1) idiosyncratic punctuation, such as an exceptionally large number of exclamation marks, question marks, cooas, ellipses marks, and so forth; 2) unusual graphics, such as varying font size and non-traditional paragraphing. Since such devices are more and more widely employed by contemporary writers, they deserve further attention from linguists, writers, and literary researchers.